

Jan WRANA¹
 Agnieszka FITTA-SPELINA²

DZIEDZICTWO LUBLINA A SYNERGIA DZIAŁAŃ DLA PRZYSZŁEJ METROPOLII

Lublin obchodzi w 2017 roku 700-lecie otrzymania praw miejskich, nadanych przez Władysława Łokietka w 1317 roku. Wydarzenie to jest okazją do dyskusji o przeszłości, współczesności i przyszłości tego miasta, również pod kątem jego struktury przestrzennej i dziedzictwa urbanistycznego. Struktura urbanistyczna Lublina, jak większości dużych miast, jest mocno zróżnicowana. Wyróżnić w niej możemy dzielnicę śródmiejską z zabytkową starówką, sześć dzielnic mieszkaniowych, cztery zgrupowania przemysłowo-składowe oraz system terenów otwartych. Dziedzictwo architektoniczne i urbanistyczne Lublina, jak również jego historia i tożsamość – są kartą przetargową miasta i elementem jego potencjału. Niestety, w wyniku zaniedbań okresu PRL i nieprzemyślanych inwestycji Lublin boryka się z problemem utraty spójności struktury przestrzennej. Od kilku lat prowadzone są działania mające na celu walkę z tym zjawiskiem, m.in. poprzez scalanie rozproszonych rejonów, lokalizowanie funkcji wyższego rzędu w punktach węzłowych, wprowadzanie koniecznych uzupełnień w tkance miasta. Często podnoszonym tematem jest również ochrona środowiska kulturowego, zrównoważony rozwój i innowacyjność, a także świadome kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta. Celem tych wszystkich działań jest nowoczesna metropolia, dążąca do innowacyjności, lecz pamiętająca o przeszłości.

Słowa kluczowe: struktura przestrzenna, układ urbanistyczny, węzły miejskości, zrównoważony rozwój

1. Wprowadzenie

Niniejszy artykuł poświęcony jest miastu Lublin – zagadnieniu jego przeszłości, współczesności i przyszłości. Znakomitą okazją do rozpoczęcia dyskusji na ten temat jest 700 rocznica nadania Lublinowi praw miejskich, które otrzymał nadaniem Władysława Łokietka w 1317 roku.

¹ Autor do korespondencji/correspondingauthor: Jan Wrana, Politechnika Lubelska, Samodzielna Pracownia Architektoniczna, ul. Nadbystrzycka 40, 20-618 Lublin; tel.: 81 538 4454; e-mail: j.wrana@pollub.pl

² Agnieszka Fitta-Spelina; e-mail: agnieszka.fitta@gmail.com

Dzisiejszy Lublin jest ośrodkiem o zróżnicowanej strukturze przestrzennej, w której znaleźć możemy zarówno zabytkowe, historyczne centrum, jak i dzielnicę śródmiejską, liczne osiedla mieszkaniowe (z zabudową wielo- i jednorodziną), zgrupowania przemysłowe oraz tereny otwarte – zielone. Nieobce są mu problemy dotyczące wielu innych miast: zaniedbania okresu PRL, trudne postindustrialne dziedzictwo, postępująca suburbanizacja i chaos przestrzenny, nieprzemyślane inwestycje.

Od kilku lat prowadzone są działania mające na celu walkę z powyższymi problemami. Ich zniwelowanie leży w interesie zarówno władz miasta – dbających o jego wizerunek – jak i mieszkańców, jego użytkowników na co dzień. Temat miasta spójnego poruszany jest w wielu dokumentach urzędowych, m.in. w *Strategii rozwoju i Wieloletnim Planie Inwestycyjnym*. Celem inwestycji i przemian jest miasto spójne, nowoczesne i innowacyjne, wiodący ośrodek regionu – mogący stać się w przyszłości metropolią, a także w pewnym stopniu pomostem z regionami po drugiej stronie granicy.

2. Zarys historii Lublina i jego dziedzictwo

W roku 1317 Lublin uzyskał prawa miejskie magdeburskie – nadaniem Władysława Łokietka. Fakt ten był zwieńczeniem procesu miastotwórczego i podkreśleniem jego znaczenia. Sam ośrodek jest oczywiście znacznie starszy – Lublin po raz pierwszy wymieniony został na piśmie już w 1198 r.

Najkorzystniejszy okres w rozwoju miasta to wieki XIV, XV i XVI; Lublin stał się wówczas jednym z głównych ośrodków władzy królewskiej. Władysław Jagiełło uczynił Lublin miejscem stałych zjazdów polsko-litewskich, a Kazimierz Jagiellończyk – stolicą województwa.

Na rozwój Lublina znaczny wpływ miało jego dogodne położenie – dzięki szlakowi handlowemu znad Morza Czarnego na zachód Europy, niezwykle popularnemu w XV-XVI wieku, miasto przeżywało wówczas swój rozkwit. Pamiętką tych czasów jest piękna lubelska starówka (rys. 1). Położenie miasta miało również wpływ na jego wielokulturowość i wieloreligijność – rejony te znajdowały się na pograniczu Wschodu i Zachodu. Swoje miejsce znaleźli tu zarówno katolicy, jak i wyznawcy prawosławia, zwolennicy reformacji (w tym arianie) oraz Żydzi (m.in. chasydzi).

28 czerwca 1569 roku to ważna data w dziejach Lublina i całej Polski. To wtedy, po pokonaniu, nie bez trudności, początkowych oporów i sprzeciwów, doprowadzono do ścisłej unii państwowej Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Cztery lata przed powstaniem Unii Europejskiej to właśnie w Lublinie przetarto szlaki ku wielkiej, pełnej integracji narodów.

Późniejsze wieki nie były już tak łaskawe dla miasta – nastąpiły czasy burzliwe i obfitujące w wojny. W 1655 roku Lublin został splądrowany przez wojska rosyjsko-kozackie, rok później miasto złupili Szwedzi. Kolejne lata przyniosły dalszy upadek miasta, przede wszystkim za sprawą trwającej na początku XVIII

wojny północnej między Rosją a Szwecją. W 1719 roku miasto poważnie zniszczył wielki pożar. Druga połowa XVIII wieku przyniosła stopniową odbudowę miasta po wojnach i pożarze. Ukształtował się wówczas Plac Litewski i Krakowskie Przedmieście (rys. 1.).

Rys. 1. Zabytkowe Stare Miasto w Lublinie, na podstawie: www.lublin.pl

Fig. 1. Historic Old Town in Lublin, based on: www.lublin.pl

Z końcem XVIII i początkiem XIX wieku Lublin znajdował się na newralgicznym terenie granicznym. W 1795 roku, po trzecim rozbiórce Polski Lublin znalazł się na terytorium Austrii, zaś w 1809 roku został włączony do Księstwa Warszawskiego, w którym pozostał tylko kilka lat. Już w 1813 roku miasto zajęli Rosjanie, zaś dwa lata później znalazł się w Królestwie Kongresowym. Początek XIX wieku to nie tylko zmiany polityczne, to również czas stopniowego uprzemysławiania miasta (powstają pierwsze manufaktury sukiennicze i fabryka tytoniu) oraz rozwoju oświaty. Rozkwita wówczas społeczeństwo żydowskie, powstają bożnice, mykwy i szkoły.

Po odzyskaniu niepodległości i powrocie Lublina do Polski w 1918 roku nastąpił okres spokoju i rozwoju. Powstał wówczas Katolicki Uniwersytet Lubelski, Towarzystwo Przyjaciół Nauk, liczne fabryki i gmachy użyteczności publicznej. W 1939 roku Lublin liczył 120 tys. mieszkańców.

II Wojna Światowa i Holocaust odcisnęły szczególnie tragiczne piętno na obrazie miasta. Na powojennej mapie Lublina brakuje tzw. Miasta Żydowskiego, czyli kompleksu budynków wokół zamku, stanowiącego 3/4 zabudowań staromiejskich, a także całej dzielnicy Wieniawa, zamieszkałej głównie przez Żydów. Wymownym śladem tej tragedii jest obóz koncentracyjny Majdanek.

Okres PRL przyniósł gwałtowny rozwój miasta i jego industrializację. Powstał Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Fabryka Samochodów Ciężarowych, fabryka helikopterów w Świdniku. Liczba mieszkańców w 1989 roku była trzykrotnością wartości z 1939 roku, tj. wynosiła około 360 tys. osób.

Dziedzictwo Lublina ściśle jest związane z jego historią i położeniem, a co za tym idzie – wielokulturowością. Podzielić je można klasycznie na dziedzic-

two materialne (zabytki architektury i urbanistyki, dzieła sztuki) i niematerialne (pamięć, tradycja i tożsamość). Lublin może poszczycić się bogatym dziedzictwem obu rodzajów – piękną starówką z trybunalem, kamienicami i zamkiem, licznymi świątyniami różnych wyznań, a także wielowiekową historią, Unią Lubelską, żydowską przeszłością.

Opieka nad dziedzictwem materialnym leży przede wszystkim w gestii władz i właścicieli zabytkowych obiektów. Wytyczne (misję, wizję, obszary realizacji strategii, cele strategiczne i szczegółowe itd.) oraz merytoryczne wskazówki zawarto w dokumencie pt. „Strategia zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Lublin”. Z kolei dbałość o dziedzictwo niematerialne winna być powinnością wszystkich mieszkańców miasta, gdyż pielęgnowanie tradycji i wiedza o przeszłości tworzą tożsamość świadomego lublinianina.

3. Lublin współczesny

Dzisiejszy Lublin to największe miasto Polski Wschodniej, liczące ponad 320 tys. mieszkańców. Jest siedzibą wielu zakładów i przedsiębiorstw oraz ważnym ośrodkiem akademickim, który kształci 80 tys. studentów³ – posiada jeden z najwyższych w Polsce wskaźników ilości studentów przypadających na 1000 mieszkańców (ok. 235). Jego atutem jest niezwykle bogata, interesująca i barwna historia, której namacalnym świadectwem są liczne, cenne zabytki. Na szczególną uwagę zasługuje gotycka kaplica zamkowa św. Trójcy. Jest pięknym dowodem na współlistnienie Wschodu i Zachodu w jednym obiekcie: zachodnio-europejska, gotycka bryła ozdobiona została wschodnimi, bizantyjskimi freskami – tworząc niezwykle cenną i zapierającą dech w piersiach całość.

Niestety, współczesny Lublin ma również swoje słabe strony. Z powodu niekorzystnej polityki oraz zaniedbań okresu PRL w drugiej połowie XX wieku ośrodek stracił na znaczeniu i do dziś boryka się z łatką miasta „Polski B”. Przez lata odnotowywano wyraźny spadek liczby mieszkańców – na koniec 2015 roku było zameldowanych 326 276 osób, podczas gdy w 2003 roku było to 340 550 osób⁴. Niestety tendencja ta wydaje się utrzymywać – na koniec stycznia 2017 roku odnotowano 324 551 mieszkańców zameldowanych na pobyt stały oraz 7821 na pobyt czasowy⁵ (rys. 2.).

Obecnie miasto stara się zerwać z niekorzystną etykietką i przekształcić się w nowoczesną metropolię, zgodnie z oficjalnym hasłem „Lublin – miasto inspiracji”. W ostatnich latach miasto stopniowo rozwija się, przyciągając inwestorów i turystów, czego efektem (i jednocześnie przyczyną) są kolejne inwestycje, zarówno sektora publicznego, jak i prywatnego. Realizacje te zwiększają atrak-

³Strategia rozwoju Lublina na lata 2013-2020. Diagnoza stanu wyjściowego, Załącznik nr 1 do Uchwały nr 693/XXVIII/2013 Rady Miasta Lublin z dnia 28 lutego 2013 r., s.32.

⁴Za: www.dziennikwschodni.pl/lublin/lublin-znow-schudl-duzy-spadek-liczby-mieszkancow-w-2015-roku,n,1000174125.html [dostęp: 10.03.2017]

⁵Za: <http://bip.lublin.eu/bip/um/index.php?t=200id=202632> [dostęp: 10.03.2017]

cyjność i konkurencyjność Lublina w stosunku do sąsiednich ośrodków, wzbogacając jego ofertę kulturalno-usługową, podnoszą dostępność komunikacyjną. Najważniejsze spośród nich to lotnisko w Świdniku (dogodnie połączone z centrum Lublina), basen i stadion miejski, kompleksy handlowe Tarasy Zamkowe i Atrium Felicity, a także renowacja Starego Miasta oraz lubelskich teatrów i parków. Można uznać, iż realizacje te stają się przyczółkiem do poważniejszych zmian wizerunkowych miasta – tworzenia europejskiej metropolii, pamiętającej o swoich korzeniach.

Rys. 2. Współczesny widok Lublina, fot. J. Wrana 2015

Fig. 2. Contemporary view of Lublin, photo by J. Wrana 2015

3.1. Analiza struktury przestrzennej

Współczesna struktura urbanistyczna Lublina, jak większości dużych miast, jest mocno zróżnicowana. Można wyróżnić w niej kilka wyraźnych, zróżnicowanych między sobą elementów:

- dzielnicę śródmiejską z zabytkową starówką,
- sześć dzielnic mieszkaniowych (o zabudowie wielo- i jednorodzinnej, zlokalizowanych wokół dzielnicy śródmiejskiej),
- cztery zgrupowania przemysłowo-składowe (w tym dwa duże: Wrotków i Tatary - Zadębie)
- oraz system terenów otwartych (w tym dolinę Bystrzycy).

Lubelskie Stare Miasto to zwarta struktura urbanistyczna, z dość wąskimi, organicznie ukształtowanymi ulicami (poza reprezentacyjnym Krakowskim Przedmieściem), niewielkimi placami i historyczną zabudową. To także element dziedzictwa Lublina – pamiątka jego burzliwej, wielokulturowej i wieloreligijnej historii, zawartej w układzie urbanistycznym i licznych zabytkach – zamku, trybunale, kamienicach, świątyniach wielu religii. Dziedzictwo architektoniczne i urbanistyczne Lublina, a co za tym idzie jego historia i tożsamość – są kartą przetargową miasta i elementem jego potencjału. W tkance miasta wyraźnie wyróżnia się kilka elementów, które można uznać za urbanistyczne lub wizualne

dominanty: rynek, zamek, Plac Litewski (główny plac miasta), Aleja Solidarności (najważniejsza arteria komunikacyjna), dworzec kolejowy, tereny przemysłowe, linia kolejowa. Są one zarówno cenne oraz warte zachowania i ochrony (szczególnie część staromiejska), jak i problematyczne i wymagające zmian (m.in. linia kolejowa i Aleja Solidarności jako funkcjonalne i wizualne przeszkody dzielące miasto na fragmenty).

3.2. Problemy

Wspomniany w rozdziale 2. gwałtowny rozwój miasta w okresie PRL odbił się negatywnie na jego tkance i strukturze przestrzennej. Stawiano wówczas na przemysł ciężki, który wymagał dużych zakładów produkcyjnych i również dużych nakładów siły roboczej. Powstawały więc rozległe zagłębienia przemysłowo-składowe zlokalizowane w miejscach dogodnych komunikacyjnie – czyli często w okolicach śródmiejskich – zwykle z nieszczęśliwie interesującą architekturą. Dziś spora część spośród tych zakładów jest od lat nieczynna, funkcjonuje w stanie upadłości lub została w znacznym stopniu zmodernizowana i nie potrzebuje już tak dużych zakładów i tak wielu pracowników. Pozostały opuszczone budynki, często zaniedbane i zniszczone, oraz rozległe tereny porośnięte zdziczałą zielenią. Niszczące magazyny i fabryki bardzo niekorzystnie wpływają na jakość swojego otoczenia

Dla pracowników tych zakładów – i nie tylko – wznoszono rozległe osiedla mieszkaniowe, często z elementów prefabrykowanych – tzw. wielkiej płyty. Były one dobrze rozwiązane urbanistycznie i pełne zieleni, jednak niewytrzymały próby czasu. Obecnie borykają się z niewystarczającą liczbą miejsc parkingowych, brakującymi usługami, znaczną odległością od centrum.

Urbanistyczną spuścizną okresu PRL jest między innymi utrata spójności – zaburzenie harmonii struktury miasta, efekt wnoszenia oddalonych od centrum rozległych osiedli mieszkaniowych i lokalizowania przemysłu w okolicach śródmiejskich. W tym okresie zaniedbywano także stare miasta i śródmieścia – Lublin nie był tu wyjątkiem. Rozwój Lublina w XXI wieku przyniósł nowe wyzwania, z którymi muszą zmierzyć się władze miasta, architekci i urbaniści.

Jednym z takich problemów jest suburbanizacja – pojawianie się podmiejskich dzielnic domów jednorodzinnych. Najczęściej są to domy zlokalizowane na niewielkich działkach, zwykle bez wysokiej zieleni, w oddaleniu od komunikacji miejskiej i podstawowych usług. Zauważyć można tu pewną skrajność monotonia-chaos: w przypadku osiedli domów budowanych przez dewelopera otrzymujemy kilkanaście identycznych budynków, podczas gdy budynki wznoszone są przez indywidualnych właścicieli sytuacja jest zgoła odwrotna: ciężko znaleźć wspólny mianownik między sąsiadami. Brakuje „złotego środka”, pewnego różnicowania budynków przy utrzymaniu ich spójnego wyglądu. Pomocne mogą tu być wytyczne MPZP, regulujące m.in. kwestię maksymalnej wysokości budynku, kąta nachylenia dachu czy koloru tynku.

Niekorzystnie wpływa również zjawisko określane mianem „dewelopingu” czy wręcz „dyktatury deweloperów”. Regularnie powstają nowe, zamknięte osiedla z atrakcyjną architekturą, jednak często pozbawione zieleni i usług. Można wręcz stwierdzić, że w tych realizacjach najbardziej liczy się opłacalność i ilość mieszkań na m² działki. Nierzadko spotyka się „osiedle” liczące raptem dwa – trzy bloki, otoczone kostką brukową, z symboliczną piaskownicą. Wygodne mieszkania i dostępność miejsc parkingowych są kartą przetargową tych osiedli w stosunku do realizacji z okresu PRL, jednak pod kątem urbanistyki, planowania przestrzennego i „oddechu” między budynkami to te drugie powinny być wzorem.

Wciąż spotykany jest chaos przestrzenny – szczególnie widoczny jest na Podzamczu. Krzykliwe reklamy, nieestetyczne pawilony, dominacja ruchu samochodowego – wszystkie te elementy bardzo niekorzystnie oddziałują na wizerunek tej dzielnicy, pogarszają również jakość środowiska miejskiego w tym rejonie. Konieczne są zmiany, przeprowadzone w porozumieniu z mieszkańcami i respektujące ich potrzeby.

3.3 Przeciwdziałanie

Od kilku lat prowadzone są działania mające na celu walkę z problemami struktury przestrzennej Lublina – rozpraszaniem, suburbanizacją, brakami w zakresie obiektów usługowych i kulturalnych, terenami poprzemysłowymi.

Już w 2006 roku w „Programie rozwoju i rewitalizacji miast – województwo lubelskie” zawarto priorytety, które wciąż są aktualne:

- rewitalizacja zdegradowanych terenów miejskich,
- poprawa standardów funkcjonowania i rozwoju miast,
- efektywne wykorzystanie potencjału miast⁶.

W ramach tych priorytetów określono liczne cele, również związane ze strukturą przestrzenną miasta. Przewidziano m.in. rewitalizację wielu obszarów miasta – zdegradowanych dzielnic mieszkaniowych, zabytkowej tkanki śródmiejskiej, terenów poprzemysłowych i powojaskowych oraz miejskich terenów zieleni i rekreacji oraz dolin rzecznych. Na szczególną uwagę zasługuje również cel pt. „Rozwój funkcji metropolitalnych Lublina jako głównego ośrodka rozwoju regionu”, który kładzie nacisk na działania mające przekształcić Lublin w miasto metropolitarne.

W celu ustalenia celów i usprawnienia działań dotyczących rozwoju miasta uchwalono kolejne dokumenty programowe: „Wieloletni Plan Inwestycyjny na lata 2009-2015”, „Strategię rozwoju Lublina na lata 2013-2020” oraz „Zmianę Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Lublin. Kierunki zagospodarowania przestrzennego 2013-2020”. Porządkują one planowane działania, systematyzują je i wyznaczają konkretne priorytety.

⁶ „Program rozwoju i rewitalizacji miast – województwo lubelskie”, Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2006, s. 57.

Wdrażaniem są działania mające na celu przywrócenie spójności struktury przestrzennej miasta, m.in. poprzez scalanie rozproszonych rejonów, lokalizowanie funkcji wyższego rzędu w punktach węzłowych, wprowadzanie koniecznych uzupełnień w tkance miasta. Często podnoszonym tematem jest również ochrona środowiska kulturowego, zrównoważony rozwój i innowacyjność, a także świadome kształtowanie struktury funkcjonalno-przestrzennej miasta. Celem tych wszystkich działań jest nowoczesna metropolia, dążąca do innowacyjności, lecz pamiętająca o przeszłości.

W celu ożywienia osiedli mieszkaniowych, szczególnie tych z okresu PRL, postulowane jest uzupełnianie ich o nowe obiekty i urządzenia. Ze względu na lokalizację i dobrą urbanistykę osiedla te wciąż są atrakcyjnym miejscem zamieszkania, wymagają jednak unowocześnienia i dostosowania do obecnych standardów. Koniecznym jest, by nowe funkcje były wprowadzane zgodnie z potrzebami mieszkańców, po wcześniejszych konsultacjach i dyskusjach społecznych. Najczęściej spotykane postulaty dotyczą większej liczby miejsc parkingowych, siłowni na wolnym powietrzu, bezpiecznych i atrakcyjnych placów zabaw oraz budynków usługowych: żłobków, sklepów, siłowni i klubów fitness, przychodni. Przewija się również idea osiedlowego „miejsca spotkań”, łączącego kilka funkcji: dom kultury, kawiarnię, bibliotekę, klub dziecka itd., który byłby synergicznym centrum osiedla.

Dla zachowania porządku architektonicznego i urbanistycznego konieczne jest uchwalenie nowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego i pokrycie nimi jak największej powierzchni Lublina – oraz sprawne egzekwowanie ich wytycznych. Pozwoli to na kształtowanie miasta spójnego wizualnie, uporządkowanego, rozwijającego się według przemyślanego planu.

4. Synergia

Synergia to termin stworzony przez Richarda B. Fullera na określenie zjawiska ponadsumatywności. Z synergią mamy do czynienia wówczas, gdy całość (suma synergiczna) stanowi większą wartość niż suma arytmetyczna części składowych – pojawia się dodatkowy, nieuchwytny element, tzw. wartość dodana, który podnosi wartość całości. Prawidłowość tę można zapisać równaniem $2 + 2 = 5$. Przykładem synergii w architekturze jest *geniusloci*.⁷

Zjawisko synergii możemy zaobserwować również w urbanistyce, gdzie połączenie ważnego miejsca – miejskiego węzła – oraz odpowiedniego obiektu (szczególnie z nurtu architektury integracyjnej) może skutkować wyraźnym, pozytywnym efektem – rewitalizacją i ożywieniem okolicy, podniesieniem jakości otoczenia, zmianą wizerunku – który jest mocniejszy, niż byłby np. w przypadku lokalizacji tego samego obiektu w innym miejscu.

⁷ J. K. Lenartowicz, *Słownik psychologii architektury*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007, s.100-101.

4.1. Miejsca węzłowe

„Miejsca węzłowe” („punkty węzłowe”) w mieście to miejsca szczególnie ważne na mapie danego ośrodka, zarówno w kontekście planistyczno-urbanistycznym – jako miejsca w których łączą się miejskie trakty, jak i niematerialnym – jako miejsca charakterystyczne, o ugruntowanej pozycji, tworzące swoistą sieć. Często znajdują się w centrach miast – związane jest to zarówno z ich historią (dziedzictwo niematerialne, miejsca pamięci i ważnych wydarzeń), jak i układem komunikacyjnym (przecięcia dawnych szlaków handlowych, węzły komunikacji zbiorowej).

Takie węzły są niezwykle ważne i cenne dla struktury przestrzennej miasta – można powiedzieć, że są jej filarami, a pomiędzy nimi rozpięta jest miejska tkanka. By cała struktura była zwarta i spójna, węzły muszą być jej mocnymi podporami. Należy więc lokalizować w tych miejscach ważne, reprezentacyjne, świadomie kształtowane obiekty, które zaowocują efektem synergii. Nie należy zapominać o dbałości również o ich otoczenie – przestrzeń między węzłami. Jej dobry stan jest konieczny, by uzyskać spójną całość.

4.2. Architektura integracyjna

Pod pojęciem architektury integracyjnej kryją się obiekty użyteczności publicznej, o wysokiej jakości projektu i realizacji, szanujące kontekst miejsca i zastane sąsiedztwo, estetycznie wykończone. Tworzone świadomie, kształtowane zgodnie ze sztuką architektoniczną, szanujące zarówno tradycyjne wartości, jak i współczesne trendy.

Architektura integracyjna łączy z regionem i krajem, czasami dosłownie – będąc węzłem komunikacyjnym, czasami bardziej duchowo – będąc regionalnym i ponadregionalnym centrum kulturalnym, edukacyjnym, wystawienniczym i biznesowym. Scala przestrzeń miasta, zabudowę dzielnicy, pierzeję ulicy, ożywia dzielnicę, ulicę, społeczność lokalną. Architektura integracyjna zmienia się w zależności od pory dnia i pory roku. Dzięki użytkownikowi obiekt może zmieniać się zarówno z zewnątrz (np. poprzez innowacyjne elewacje – żaluzje, łamacze światła itd.), jak i wewnątrz (np. przez ruchome przesłony i ścianki, które pozwalają na wydzielanie mniejszych pomieszczeń). Dzięki możliwości kształtowania wyglądu obiektu użytkownik zaczyna odczuwać z nim więź, zostaje na dłużej, a później wraca.

Podstawowa cecha tego typu architektury jest bowiem niematerialna: to wielowymiarowa integracja. Jest ona miejscem spotkań (planowanych i spontanicznych), nawiązywania kontaktów, przełamywania barier, a w dalszym etapie rozmów, wymiany myśli i poglądów. Przyciąga inicjatywy i wydarzenia, generuje emocje, relacje i działania. Łączy użytkowników, mieszkańców i pokolenia. To przestrzeń dośpołeczna (wg podziału Edwarda Halla), która skłania ludzi do trzymania się razem, do rozmowy, do kontaktowania się i do wydłużania tego kontaktu. To także architektura związana z kontekstem

miejsca, wpasowana w tradycję, dzięki czemu jest dla użytkownika naturalna, łatwo akceptowalna, przyjmowana jako „coś swojego”.

4.3. MW + AI = synergia

Szczególnym rodzajem architektury integracyjnej jest ta występująca właśnie w miejscach węzłowych. Są to miejsca formalnie ważne, wyraźnie zaznaczające się na mapach miast – stąd i obiekty zlokalizowane w tych punktach mają dużą siłę oddziaływania i strategiczne położenie.

Połączenie architektury integracyjnej i miejsc węzłowych może przyczynić się do powstawania zjawiska synergii – wartości dodanej, o niezwykle pozytywnym działaniu na miasto. Połączenie to przynosi więcej korzyści niż obie składowe osobno. Obiekty takie aktywizują otoczenie, przyciągają do niego odwiedzających, są bodźcem do przemian wizerunkowych dzielnic. Do takich obiektów zaliczyć można m.in. Muzeum Sztuki Phaneo w Wolfsburgu, Kunsthaus w Grazu, Elbphilharmonie w Hamburgu, Opera w Oslo i Instytut Filmowy Eye w Amsterdamie. Pozytywne działanie synergii rozprzestrzenia się na całą okolicę, a w przypadku kilku takich miejsc może objąć praktycznie całe miasto. Świadome kształtowanie formy architektonicznej może być jedną z metod scalania struktury przestrzennej miasta⁸. Jej aktywny, zdefiniowany walor – wynikający z poszanowania „kontekstu miejsca” – tworzy we wnętrzach synergiczne związki i otwiera przestrzeń dla następców, czyli kolejnych współpracujących inwestycji. Wzbogaca jednocześnie wizerunek miasta i podnosi jakość otoczenia. Jest również impulsem do szerszej zakrojonych zmian. Synergiczne połączenie miejsc węzłowych i architektury integracyjnej jest niezwykle cennym elementem tego procesu.

4.4. Synergia w Lublinie

W ostatniej dekadzie podejmowane są skuteczne działania zmierzające do przekształcania przemysłowej struktury Lublina w miasto przyjazne, wygodne do życia i bezpieczne, harmonijnie się rozwijające, w którym mieszkańcy i pracujący nie tylko doświadczają inspiracji (zgodnie z mottem „Lublin – miasto inspiracji”), ale także mogą zrealizować swoje marzenia. Działanie te wzbogacane są aktywnymi spotkaniami i konsultacjami z mieszkańcami w celu poznania ich potrzeb i opinii.

⁸ J. Wrana, *Rola i znaczenie architektury w procesie scalania struktury przestrzennej miasta – na przykładzie Lublina*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2014, s. 60.

Rys. 3. Centrum Spotkania Kultur, fot. J. Wrana 2016

Fig. 3. Centre for the Meeting of Cultures, photo by J. Wrana 2016

Rys. 4. Wschodnie Innowacyjne Centrum Architektury, fot. J. Wrana 2016

Fig. 4. Eastern Innovative Centre of Architecture, photo by J. Wrana 2016

Osiągnięcie zjawiska synergii w Lublinie jest możliwe poprzez inicjowanie procesu scalania dzięki nowoczesnej „architekturze integracyjnej” o znaczeniu „węzłowym”. Proces ten już się zaczął – pojawiły się pierwsze realizacje spełniające postulaty „architektury integracyjnej”, jak Centrum Spotkania Kultur (rys. 3) i Wschodnie Innowacyjne Centrum Architektury (rys. 4). Kolejne inwestycje są w fazie planowania – przykładem może być tu Metropolitarny Węzeł Komunikacyjny. Tendencja ta winna zostać utrzymana, gdyż już odnotowano pozytywny wpływ tych inwestycji na okolicę.

5. Przyszła metropolia?

Plany powstania Lubelskiego Obszaru Metropolitarnego są jednym z Obszarów Strategicznej Interwencji, zawartych w „Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020”. W swoim dążeniu do bycia metropolią Lublin stawia na przyszłość, szanując przeszłość i swoje bogate, wielokulturowe dziedzictwo. Z „Wieloletniego Planu Inwestycyjnego na lata 2009-2015”, „Strategii rozwoju Lublina 2013-2020” oraz ze „Zmiany Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Miasta Lublin (...) 2013-2020” wyłania się obraz ośrodka o dużym potencjale rozwojowym, zarówno pod względem ekonomiczno-biznesowym, jak i kulturowym, edukacyjnym i turystycznym.

Na jego korzyść przemawia dogodne położenie i połączenia komunikacyjne, w tym trasa S-17, łącząca Lublin z Warszawą, oraz lotnisko w Świdniku, umożliwiające połączenia lotnicze z całym światem. Niewielka odległość od stolicy również jest zaletą Lublina – jest to na tyle blisko, by miasta te mogły ściśle współpracować, a na tyle daleko, by Lublin nie stał się ośrodkiem „podwarszawskim”. Jego zaletą są także duża ilość firm i uczelni, które przyciągają do miasta nowych mieszkańców, szczególnie młode osoby z całego regionu. Ze względu na niższe ceny wynajmu Lublin jest dobrym miejscem na prowadzenie firmy, konkurencyjnym wobec Warszawy.

Lublin ceni i podkreśla swoją tradycję i historię. Barwna, burzliwa historia i cenne zabytki, a także atrakcyjne położenie na styku Wschodu i Zachodu, a co za tym idzie – przenikanie się kultur i religii niewątpliwie są atutami miasta. To korzenie, na których Lublin opiera swoją tożsamość.

Lublin ma liczne cechy, by móc aspirować do miasta dobrego do życia – bogatą przeszłość, klimatyczne centrum, dogodną komunikację, odpowiednią wielkość, liczne uczelnie i zakłady, wciąż rozwijaną infrastrukturę. Konieczne są jednak działania mające na celu przywrócenie spójności strukturze przestrzennej, a także rewitalizację zaniedbanych rejonów miasta. Nowe inwestycje winny być z kolei dogłębnie przeanalizowane (m.in. pod kątem wpływu na otoczenie i współgrania z sąsiedztwem) i skonsultowane z mieszkańcami.

6. Podsumowanie

Lublin ma wszelkie predyspozycje, by stać się nowoczesną metropolią: atrakcyjne położenie, wartościowe dziedzictwo, interesujący potencjał, dalekosiężne plany. Potrzebne są konkretne działania w celu osiągnięcia wspólnego celu, w tym podjęcie współpracy przez wszystkich zainteresowanych stron: władz, architektów i planistów, inwestorów i mieszkańców. Dopiero synergia wspólnych działań może odmienić miasto.

Niezbędne jest przywrócenie Lublinowi spójności struktury przestrzennej. Obecna tkanka, po niezbędnych przekształceniach, winna stać się zwartą bazą dalszego rozwoju miasta. Jedną z metod scalania miasta jest wprowadzanie architektury integracyjnej w miejscach węzłowych. Pierwsze obiekty tego typu pojawiły się już w Lublinie i tendencję tę należy kontynuować.

Na szczególną uwagę zasługuje dziedzictwo Lublina: zarówno to materialne, jak i niematerialne. To ono stanowi o wyjątkowości tego miasta, buduje jego tożsamość i odróżnia je od innych ośrodków. Konieczna jest zatem jego wielowymiarowa pielęgnacja i zachowanie dla przyszłych pokoleń. Wykorzystanie potencjału dziedzictwa historycznego oraz działania w skali całego zabytkowego zasobu miasta również wymagają aktywnej i partnerskiej współpracy bardzo szerokiego kręgu zainteresowanych: jednostek samorządu (wszelkich szczebli), służb konserwatorskie, właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, instytucji kultury, przedsiębiorców (szczególnie sektora usług turystycznych), kościołów, środowisk akademickich, mediów.

Strategia zarządzania dziedzictwem miasta historycznego powinna ukierunkować jak najszersze i jak najbardziej wszechstronne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem najcenniejszej części zasobu (w Lublinie obszar i zasób uznany za Pomnik Historii). Powinna ona wykraczać poza ochronę dziedzictwa i cele konserwatorskie – wspomagać rozwój miasta, wzmacniać uatrakcyjnić jego wizerunek i tożsamość, poprawiać ład przestrzenny, poprawiać warunki życia jego mieszkańców, podnosić atrakcyjności miasta jako produktu turystycznego⁹. Powyższe uwagi zawarte są w *Strategii zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Lublin*, oficjalnym dokumencie programowym, co pozwala mieć nadzieję na odpowiedzialne gospodarowanie dziedzictwem tego miasta w przyszłości.

Literatura

[1] Böhm A.: *O budowie i synergii wewnątrz urbanistycznych*, Monografia nr 6, Wyd. PK, Kraków 1981.

⁹ *Strategia zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Lublin*, praca zbiorowa pod red. B. Szmygina, Lublin 2014, s. 7-8.

- [2] Broński K.: *Rola dziedzictwa kulturowego w rozwoju lokalnym. Doświadczenia polskie dobrej transformacji (po 1989 r.)*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 706, Kraków 2006, s. 7-26.
- [3] Gyurkovich J.: *Miejskość miasta*, Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej, z. 2-A/2007
- [4] Gehl J.: *Miasta dla ludzi*, Wydawnictwo RAM, Kraków 2014.
- [5] Kubicki P.: *Pomiędzy pamięcią a historią. Polskie miasta wobec wielokulturowego dziedzictwa*, „Pogranicze. Studia społeczne”, tom XX, 2012, s. 53-66.
- [6] Lenartowicz J. K.: *Słownik psychologii architektury*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków 2007.
- [7] Noworól A.: *Uwarunkowania projektów rewitalizacji wynikające z zarządzania rozwojem lokalnym*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej”, z.3-A/2012, Kraków 2012, s. 27-31.
- [8] Podhalański B.: *Piękno a współczesne centrum metropolii*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej”, z.6-A/2007, Kraków 2007, s. 379-383.
- [9] Schneider-Skalska G.: *Trwanie struktury*, „Czasopismo Techniczne Politechniki Krakowskiej”, z.4-A/2011, Kraków 2011, s. 338-341.
- [10] *Strategia zarządzania dziedzictwem kulturowym miasta Lublin*, praca zbiorowa pod red. B. Szmygina, Lublin 2014.
- [11] Wrana J.: *Rola i znaczenie architektury w procesie scalania struktury przestrzennej miasta - na przykładzie Lublina*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin 2014.
- [12] Zuziak Z.K.: *Strategie rewitalizacji przestrzeni śródmiejskiej*, Seria Architektura, 236, Kraków 1998.

THE HERITAGE OF LUBLIN AND THE SYNERGY OF ACTIONS FOR THE FUTURE METROPOLIS

Summary

In 2017 Lublin is celebrating the 700th anniversary of receiving the city rights, granted by Władysław Lokietek in 1317. This event is an opportunity to discuss about the past, present and future of this city, also in terms of its spatial structure and urban heritage. The urban structure of Lublin, like most large cities, is strongly diversified. We can distinguish within it the inner city district (downtown) with the historic old town, six residential districts, four industrial and storage complexes and open areas. The architectural and urban heritage of Lublin, and hence its history and identity, are the bargaining card of the city and its potential. Unfortunately, as a result of the negligence of the People's Republic of Poland and ill-considered investments, Lublin faces the problem of the loss of cohesion of the spatial structure. For several years, efforts have been made to fight this phenomenon, among others by merging distributed areas, locating higher-order functions at node points, making the necessary additions in city tissue. The protection of the cultural environment, sustainable development and innovation, and the conscious shaping of the functional and spatial structure of the city are also frequently raised. The aim of all these activities is a modern metropolis, striving for innovation, but remembering the past.

Keywords: spatial structure, urban layout, urban nodes, sustainable development

Przesłano do redakcji: 09.06.2017 r.

Przyjęto do druku: 01.09.2017 r.